

“QUATRE DE XIFRA”

“Quatre de xifra” (“*cuatro de cifra*” en castellà; “*quatre-de-chiffre*”, en francès) és una frase sense verb, per tant, sense sentit gramatical. Vol dir el que diu: “quatre (...) de (...) xifra” i l’explicació l’hem de buscar en la forma geomètrica a la que fa referència. Abans, però, cal fer una mica d’història per saber l’origen d’un concepte simple però nuclear en la tradició espiritual occidental, sense el qual és impossible entendre el significat de “Quatre de xifra”.

Quan san Joan diu “Al principi era el *logos* (Verb)” reproduïx una antiquíssima veritat espiritual: fa referència a l’alè primordial, a la “paraula” de Déu que originalment, *in illo tempore*, crea el món; aquesta és una manera recurrent que totes les tradicions empran per descriure “la creació de l’univers” per la divinitat o Principi diví: Déu, crea totes les coses nomenant-les, “donat nom”, nomenant-les, perquè el nom no només designa la cosa sinó que determina la seva naturalesa. Aquí, el *quid* de la qüestió és quin terme pot traduir adequadament Verb, *logos*. Aquesta és una qüestió que ha estat objecte de discussió al llarg de la història: Raó, Llenguatge, Paraula... es tracta de buscar una paraula que descriu, el més acuradament possible, l’essència divina, que ens permeti comprendre la íntima determinació de l’essència divina. Aquesta paraula, és Acció. Déu és Acció. No és que *Logos* no sigui expressable en termes de Verb, Paraula, Llenguatge, Raó... és que, potser, Acció incorpora intrínsecament a totes elles. A aquesta conclusió arriben Spinoza i Goethe, que la posa en boca de Faust. Aquesta convicció, latent en tota la filosofia occidental, que Déu és Acció revela o, millor dit, avala una actitud vital intrínseca del ser humà, que es posiciona igualment en perpetua acció front el món i front la seva “activitat” vital. Aquesta, amb determinades puntualitzacions que veure’m més endavant, és la gènesi i essència íntima de la naturalesa humana que es tradueix en forma d’Ofici: l’Ofici és la íntima forma d’acció que ens caracteritza com a humans. Per això, tot Ofici és una activitat ritual i sagrada que prolonga o desenvolupa, per dir-ho així, la nostra pròpia naturalesa. Però l’acció divina no és una acció com la humana; les més elevades teogonies orientals i occidentals diuen, en una increïble coincidència, que es tracta d’una acció “no actuant”, el que es podria explicar dient que l’acció divina es “produeix” o és una conseqüència de la perfecció divina o, més precisament, que l’essència divina es la seva existència. En termes humans, i també en extraordinària coincidència entre l’Advaita Vedanta o els postulats pitagòrics, per exemple, es diu que l’acció que fa el ser humà en vida ha de ser una acció que no reclami per a si el fruit de l’acció. Aquesta és la única forma d’actuar que honora a l’ésser humà i que el transporta a altres estat més elevats de coneixement de sí mateix, finalitat última d’entendre l’ofici com una activitat iniciàtica.

Però, anem al gra. Constatem també, que aquest *Verb*, aquest *Logos*, aquesta Acció en la seva íntima essència, no fa referència a una paraula; fa referència a un so. En efecte, el *Logos* no és només i originalment una paraula amb un significat complex sinó que es tracta d’un so primordial, d’una vibració sonora, de quelcom elemental, seminal, quelcom que fecunda i ordena el caos. Tot es vibració.

Aquesta idea, s’ha descrit, transposat a la veu humana, a un so similar a l’expiració, un so que els logopedes actuals anomenen “fricatiu-velar-sord”, anàleg a la pronúncia de la “j”, concretament de “ja” o, també, a “ka” amb una lleugera explosió d’aire al final.

Aquest *Logos* primordial es representava en l’antic Egipte amb l’ideograma KH (anomenat així pels anglosaxons, ja que, com que ells no tenen el so llatí “ja” ho canvien per la “K” (oclusiva-velar-sorda) + “K” (aspirada-sorda).

Ideograma egipci KH (es pronuncia “ja”)

Aquest senzill ideograma, que representa l'alè de vida, l'alè vital que tot ho crea (figura el Sol com a dador de vida), es va completar amb un jeroglífic sencer que es representava per l'anomenada “creu egípcia” o ANKH, el símbol més conegut de la tradició egípcia. Quan dic “completar” vull dir que es va fer pronunciable: “*ankh*” ja és com una paraula.

Símbol ANKH

En totes les representacions egípcies on es representa als deus donat la vida als homes, en representa al déu posant l'ANKH a la boca.

Horus donant l'alè vital, la vida, al faraó.

El déu Sol (Amon-Ra) donant vida i creant totes les coses (al final de cada raig que surt del Sol es representa ANKH)

ANKH és, doncs, un símbol de l'alè vital primordial i representa la vida eterna. Per fer una analogia amb l'actualitat, el fet de donar l'Hòstia consagrada als fidels al final de la Missa, té el mateix significat)

Els faraons més importants, considerats déus vivents, tenien "ANKH" en el seu nom, per exemple: *a(n)khenaton*, *tutankhamon* (noms egipcis traduïts pels anglosaxons; els mateixos noms llatinitzats serien "jenaton" o "kenaton" i "tutjamon" o "tutkamon")

En l'època grega arcaica, allà pels segles VI i V aC, en els moments fundacionals d'Homer i Pericles, el contacte amb el Orient proper i mitjà va ser intents; hi va haver una influència molt severa de totes les tradicions orientals sobre la zona grega, que en aquells moment era l'àrea més fecunda a tots els nivells d'Europa. El símbol ANKH i to el que representa es va assimilar a la lletra CHI (χ), que, igualment, representava pels grecs l'alè vital i l'origen de totes les coses: la lletra χ és una representació fonètica de la divinitat. De la mateixa manera que, com hem vista abans, KH es va verbalitzar com ANKH, de la mateixa manera X (Chi) es va verbalitzar com *αρχη*, és a dir, ARKHÉ o ARJÉ. ARJÉ vol dir "principi" o "origen"; va ser la paraula clau en tota la època presocràtica, en la que tots els filòsofs cercaven l'*arjé* de totes les coses, el principi o origen de totes les coses.

$$(\alpha = \text{alfa} / \rho = \text{ro} / \chi = \text{Chi} (kh) / \eta = e)$$

Adverteix que en la paraula grega *αρχη*, la primera lletra (α = alfa) i la segona lletra (η = e) s'afegeixen per fer que *ρχ* sigui pronunciable, doncs *ρχ* representa (igual que KH), un so, com hem vista abans. Aquest fonograma, doncs, es feia pronunciable afegint dues vocals al principi i al final o bé, i aquí està el quid de la qüestió, amb una imatge significativa, el que en diem un símbol. Aquest símbol era el següent:

Monografa format per les lletres *ρχ* superposades

Aquest és un símbol gràfic i geomètric molt arcaic que es troba ja en les monedes de l'època de Ptolomeo III (s. III aC), en monedes del rey grec Mitridates (s. II aC) o del rey armeni Trigranes (s. I aC) i, naturalment, entre el romans. Especialment, es troba abundantment representat en l'època d'August (s. I aC / s. I dC), època en que aquest símbol va a passar a representar al Emperador mateix. En efecte, el símbol sencer amb l'afegidura d'una alfa i una omega a banda i banda era el símbol de l'Emperador August

Αρχω = ARK(H)O = “soc el primer” o “jo mano”.

(**α** = alfa = **A** / **ρ** = ro = **R** / **χ** = Chi = **KH** / **ω** = o = **O**)

No és fins l'època de Constantí, s III dC, que els cristians comencen a utilitzar aquest mateix símbol per representa a Crist i, acabat ja l'imperi romà a Occident, i passant a ser el cristianisme la religió de l'estat, aquest símbol és adoptat per representat a Crist, que, com es diu en l'Apocalipsi de Joan, és l'Alfa i l'Omega, la primera i ultima lletres de l'alfabet grec clàssic, volen indicat que Crist és el principi i el fi, és a dir, Crist és l'absolut, l'acabat, el realitzat. I el fill de Déu.

El nom de Crist: **χριστός** (Cristós), comença amb **χρ** i ve a significar “el fill de l'alè diví” o “el fill del principi”, “el fill de Déu”

Aquest és el que es coneix com a “Crismó de Constantí” (s. III dC). És el símbol que Constantí va adoptar com emblema del seu regnat quan es va convertir al cristianisme i va instaurar el catolicisme com a religió de l'Estat, en substitució de totes les tradicions anteriors que, des de llavors, es van anomenar “paganes”. Aquest símbol ha tingut infinitats de representacions arreu i el que es pot veure en sinó totes quasi bé totes les esglésies cristianes, romanes i ortodoxes.

Aquest és el Crismó més famós: “Crismó de Quiroga” (s. IV dC). Es troba a la Catedral de Lugo (ara en el Museu de la Catedral), és de marbre i té 95 cm de diàmetre. Fins a finals de 1887 era l'altar de l'Ermite de Quiroga! En la foto no es veu, però a tot vol hi ha una inscripció en llatí que diu:

*“El oro es cosa vil para ti; no digamos ya la plata;
es mucho más lo que brillas por tu propio talento”*

Aquest soc jo amb Carlos Sánchez Montaña, amic arquitecte lucenc, i el Crismó original 2007)

El *quatre de xifra* és una variant medieval del “Crismó de Constantí” i, sense perdre la significació original, que és la que acaben de veure, estava molt arrelat entre els membres dels gremis de constructors i arquitectes medievals (però no només en aquest gremi), que veien en ell la imatge de l’Eix del Món, del principi creador del món, de Crist, de Déu... etc., però també, i sobre tot, aquest símbol representava l’essència mateixa del seu ofici, doncs, en efecte, **αρχω** (arkho) és l’arrel de la paraula “arquitectura” i, naturalment, “arquitecte” = *arkho-techton* = el primer (*arkho*) entre els obrers (*techton*).

El *quatre de xifra* té altres significacions, però totes són afegides al simbolisme original.

Exemple de versions de “Quatre de Xifra” marcades en les pedres.

PhD. Arch. Josep M. Gràcia

© Arkho Arquitectura. 2001.

www.arkho.com